

Обавештајно обезбеђење у мировним операцијама

Милан В. Петковић, пуковник у пензији

Уводне напомене

Под мировним операцијама подразумева се довођење делова оружаних снага на одређену територију захваћену кризом, ратним сукобима или хуманитарном катастрофом као последицом рата ради раздвајања сукобљених страна, смиривања оружаних сукоба и успостављања или одржавања мира, најчешће под окриљем и мандатом УН или, изузетно, неке регионалне организације. Но, и у том случају регионална организација треба да има мандат Уједињених нација.

Да би мировне операције биле успешно изведене неопходно је да снаге које их реализују поседују све или највећи могући број релевантних информација о странама у сукобу, становништву, територији захваћеној сукобима и остале податке значајне за успешно обављање планираних активности. У току извођења операције, на основу расположивих и новоприкупљених обавештајних података и информација, спроводи се стално обавештајно обезбеђење дејстава, јер се без те компоненте плана извођења операције не би могао замислити њен успех. Наиме, ако се има у виду значај познавања ситуације на терену и снага, распореда, намера и циљева супротне стране, или зараћених страна, онда је обавештајна компонента унапред означена као значајна, па и пресудна за успех предузете операције. Отуда се са сигурношћу може рећи да за успешну реализацију мировне операције, с обавештајног гледишта, треба изводити две операције: обавештајну операцију, која претходи мировној операцији и чије се извођење наставља и током реализације мировне операције – све док траје, и мировну операцију у ужем смислу, у оквиру које се спроводи обавештајно обезбеђење операције, уз једновремено извођење раније започете обавештајне операције (према потреби).

Обавештајна операција

Као облик неборбених дејстава, обавештајна операција саставни је део савремених војних операција и у нашој теорији ратне вештине још увек нема дефинитивно одређено место, мада јој се, неоспорно,

придаје све већи значај, а у одређеним ситуацијама се и изводи. Спада у ред специјалних тајних операција, чије су све оперативне функције (планирање, организовање, извођење, координација активности и контрола извршења) добро чуване државне и војне тајне највишег степена, што с друге стране наводи на закључак да је реч о активно-стратегијског нивоа од чијег успеха, умногоме, зависи успех реализације војних операција које ће се касније предузети.

Обавештајна операција се изводи и у миру и у рату, самостално или упоредо с неком другом врстом операција, и најчешће започиње као прва у низу различитих облика дејстава, укључујући и борбена дејства. На основу тако постављене дефиниције, циљ обавештајне операције је обезбеђење врховном командовању сталних и поузданих информација и података са одређеног простора да би му се омогућило брзо, тачно и правовремено планирање, реализација и експлоатација успеха предузетих активности (других облика дејстава, укључујући и борбена дејства). Обавештајном операцијом се ствара мрежа поузданих извора информација – на одређеном простору, за одређено време и за одређене задатке – применом обавештајних метода рада и ангажовањем специјализованих служби, органа и јединица. Обавештајном операцијом треба да руководи посебни штаб операције, који се формира на нивоу војне обавештајне агенције и који треба да буде организован тако да може да обави постављени задатак. Начелно, штаб би требало да има: обавештајно-оперативну, обавештајно-аналитичку и документалистичку компоненту, са одговарајућом логистичком подршком, а може да се формира и компонента за везу са страним обавештајним службама.

Обавештајно-оперативна компонента треба да садржи елементе за организацију обавештајно-оперативног рада на терену (део за легалне и део за илегалне форме рада). При томе, важно је да илегалне форме рада добију све већи значај, посебно кад је реч о агентурном раду и стварању мреже информатора, доушника, јатака, агената и тајне мреже веза и комуникација и правовременом достављању информација штабу. Задатак обавештајно-оперативне компоненте је да успостави мрежу и прикупља и доставља у штаб податке и информације значајне за одлучивање без неке веће и дубље анализе њихове вредности и значаја. Та компонента, у ствари, треба да процењује и оцењује само значај и ваљаност извора информација. Пожељно је, па чак и неопходно, да оперативно-обавештајни официри имају сличне физичке карактеристике просечном становнику на простору на којем се операција изводи и да говоре локални или барем један светски језик (најбоље енглески).

Обавештајно-аналитичка компонента прима и процењује информације и податке, упоређује их с подацима из других извора и ранијим сазнањима, и израђује анализе и процене ситуације са предлозима мера штабу ради прослеђења врховном командовању. За рад обавештај-

но-аналитичке компоненте веома је значајно да постоји претходно установљена база података на основу ранијих сазнања из разних извора. Ако није могуће обезбедити официре са знањем локалног језика или једног и више светских језика, онда треба обезбедити довољан број преводилаца, оспособљених за превођење војно-политичких и војних текстова, са којима треба обавити кратку али ефикасну обавештајну припрему за обављање задатка.

Документалистичка компонента, у ствари, прва почиње с радом. Она треба да установи поуздану базу претходних, основних података, коју касније, на основу усвојених нових процена и података добијених од аналитичке компоненте, и из других проверених и сигурних квалитетних извора, допуњује и даје на коришћење овлашћеним лицима и органима.

Може да се формира и компонента за везу са савезничким и пријатељским армијама чији је задатак успостављање контаката са страним обавештајним службама ради заказивања и спровођења консултација и размене података значајних за обављање задатка.

Обавештајна операција треба да има следеће фазе:

1) установљавање валидне базе података о простору, становништву, ангажованим оружаним снагама, земљишту, времену и другим елементима који утичу на евентуалну употребу сопствених снага и средстава на том простору. За стварање базе података користе се легална издања (енциклопедије, приручници, монографије, географске, топографске и специјалне карте, филмски и видео документациони материјали, анализе, процене и информације страних обавештајних служби добијене на разне начине и различитим каналима, извештаји, саопштења и слично), агентурни материјали и друго. Подразумева се да постоји и краћи елаборат из којег корисник може да се обавести о садржају базе података и начину њеног коришћења;

2) израду плана обавештајне операције, листе података који недостају и документације потребне за отпочињање операције;

3) припрему људства обавештајно-оперативне компоненте за обављање задатка и њихово упућивање на терен. Истовремено се обавља припрема за пријем и обраду информација;

4) практичан рад на терену ради обављања следећих задатака: успостављања агентурних веза и агентурне мреже, обавештавања, извештавања, реферисања, израде допунских захтева за прикупљање података, повратног информисања и издавања допунских задатака;

5) Завршетак обавештајне операције, реферисање, анализу рада, ажурирање датотеке и припрему за следећи задатак.

Подразумева се да се током извођења обавештајне операције одржавају интензивни контакти са пријатељским и савезничким оружаним снагама (њиховим специјализованим обавештајним институцијама и органима) ради консултација, размене података и евентуалног пружања помоћи у реализацији операције.

Главне снаге за извођење обавештајне операције су агентурне мреже.¹ Њих чине обавештајни официри (професионално запослена лица у обавештајној служби) и агенти (ангажована лица као извори сазнања или везе са изворима информација). Избор и регрутовање обавештајних официра за рад са агентима у току реализације обавештајне операције посебан је задатак руководства операције. Одабрани кандидати требало би да поседују следеће предиспозиције:

– интуицију за избор агената према обавештајним проблемима (задачи) који морају да се реше;

– агресивност у ангажовању агената;

– способност да агенте одржавају у „жељеном стању продуктивности“.²

Техничка средства у формацијском саставу обавештајно-оперативне компоненте штаба која могу да користе обавештајни официри и поједини агенти морају да буду на одређеном степену савремене технологије јер се тиме повећава ефикасност агентурног рада. Реч је о средствима намењеним за успостављање, одржавање и заштиту обавештајних веза и комуникација, тајно праћење, прислушкивање и документовање разговора, поуздано похрањивање и примарну обраду података, и слично.³ Да би се лакше сналазили, обавештајци и агенти требало би да запамте правила рада која се лакше памте. Остало треба препустити инвентивности и способностима појединаца, зависно од њихових психо-физичких особина, што би требало код оперативаца да подстакне самоиницијативу, наравно, у оквиру додељеног задатка.

У оквиру обавештајно-аналитичке компоненте треба груписати онолико проверених аналитичара колико их је потребно да се пристигле информације и подаци правовремено и квалитетно обраде и предају корисницима. Током реализације операције број аналитичара може да се повећава или смањује, што зависи од повећаног или смањеног прилива информација и могућности њихове обраде. При томе треба тежити скраћивању времена обраде информација и приближавању реалном времену, што зависи од расположивих техничких средстава, обучености за рад и способности људства које ради на тим пословима.

Значај обавештајног обезбеђења у извођењу мировне операције

У Повељи УН, иако изгледа чудно, нема дефиниције мировне операције, па самим тим нису разрађене ни мере и поступци за њено

¹ У америчкој терминологији агентурно деловање назива се *HUMINT* и, без обзира на масовну употребу техничких средстава, тој врсти обавештајног деловања припада се велика пажња. Опширније: Patrick M. Hughes, Director of Defense Intelligence Agency, *Statement for the Senate Select Committee on Intelligence*, January 28, 1998.

² Слободан Савић, *Савремене војне операције*, Сектор за школство, обуку, научну и издавачку делатност, Генералштабна школа ВЈ, Београд, 2000.

³ Опширније: Радован Милетић, *Мировне операције ОУН – могућност учешћа СР Југославије* (дипломски рад), ШНО, Београд, 1998.

извођење. Та категорија операција створена је кроз праксу и одраз је немоћи УН да остваре систем колективне безбедности какав је пројектован на оснивачкој конференцији у Сан Франциску 1945. године, када је Повеља УН и усвојена. У сваком случају, кроз праксу се дошло до става да се мировна операција предузима на основу одлуке Савета безбедности Уједињених нација. При томе, Савет безбедности се позива увек на једну од следеће три главе Повеље:

– Главу VI, којом се захтева решавање спорова мирним путем;

– Главу VII, којом се предвиђају санкције и војне акције ради успостављања мира;

– Главу VIII, којом се дозвољава преношење овлашћења Савета безбедности УН на регионалне организације ради решавања последица криза, сукоба и последица сукоба у одређеним регионима у свету.

На основу тога, разликују се операције успостављања мира, изградње мира, наметања мира и одржавања мира. Без обзира на то о којој је врсти мировне операције реч, треба уважавати следећа начела: дефинисање циља, јединство акције, безбедност, легитимност, трајност и уздржавање.

Руковођење и командовање мировном операцијом регулише се одређеном резолуцијом Савета безбедности Уједињених нација. Органи руковођења и командовања операцијом су: политички савет, војна команда и команде војних подручја.

Мировне снаге обављају задатке предузимањем следећих активности: осматрања, надзора, патролирања, преговарања и посредовања, прикупљање информација, и других допунских активности.

Састав, величина, врста и начин ангажовања мировних снага зависе од врсте операције. Људство које учествује у тим снагама, посебно командни и руководећи кадар, обично се бира из обавештајно-безбедносних структура и специјалних снага, јер се углавном, поред обављања основних задатака мировних снага, ангажује на обавештајним пословима, праћењу и усмеравању ситуације у жељеном правцу. На тај начин се директно утиче на развој ситуације у одређеним кризним регионима, што и јесте суштина мировних операција. Пожељно је да целокупан старешински састав, а по могућству и већи део војничког састава, говори локални или један или више светских језика због комуницирања с локалним становништвом, представницима сукобљених страна и одговарајућим деловима савезничких и пријатељских снага.

Мировна операција се изводи по етапама:

– У првој етапи предузимају се мере и активности везане за прикупљање информација о сукобљеним странама, спроводе пропагандно-психолошке активности и изводе политички, економски и војни притисци на сукобљене стране ради прекида оружаног сукоба. Сличне мере се предузимају и према државама које подржавају једну од сукобљених страна.

– У другој етапи, уз посредну или непосредну употребу силе, заводи се мир. Међународне мировне снаге доводе се у кризно подручје и својим присуством или борбеним дејствима присиљавају зарађене стране на прекид непријатељстава. По потреби, снаге се могу повећавати.

– Мировне снаге, у трећој етапи, разним мерама присиле и контроле настоје да стабилизују и одрже мир. Зависно од ситуације, снаге се могу повећавати или смањивати.

– У четвртој етапи мировне снаге имају контролну и помоћну функцију, док је тежиште деловања на очувању и јачању мира политичким и економским средствима. Током те етапе мировне снаге се могу и смањити.

Мировна операција се може комбиновати са елементима обавештајне операције, тако да се, уместо две, изводи само једна операција. У том случају, у првој етапи се планира, организује и изводи обавештајна операција, чија управна компонента прелази у надлежност штаба мировне операције почетком извођења мировне операције. При таквој организацији и извођењу, прва етапа мировне операције постаје друга, друга – трећа, трећа – четврта, а четврта – пета. Време трајања операције није ограничено јер је важно да се оствари циљ, док се трајање појединих њених етапа може временски ограничити.

Најчешће мировна операција започиње после добијања првих резултата предузете обавештајне операције, чији почетак треба да претходи почетку мировне операције да би се обезбедио ажуран, сталан и сврсисходан доток података и информација са простора на којем треба да се реализује мировна операција. Почетак мировне операције не значи и завршетак обавештајне операције јер су њихове активности комплементарне и воде ка истом циљу – завођењу мира на одређеном простору.

Обавештајно обезбеђење мировне операције планира се, организује и спроводи на основу директиве за извођење мировне операције према стандардној процедури предвиђеној борбеним правилима за ту врсту борбеног обезбеђења. Основни циљ организовања обавештајног обезбеђења у мировној операцији јесте прикупљање, обрада и коришћење обавештајних података о непријатељу, односно о оружаним снагама у сукобу, простору на којем ће се операција одвијати и метеоролошким приликама, и спречавање изненађења свих врста ради правременог доношења целисходних одлука, ефикасног командовања и успешног извођења мировне операције у целини.

За обавештајно обезбеђење мировне операције, по правилу, одговорни су обавештајни елементи штаба операције и специјализоване јединице за ту врсту активности (извиђачке и друге јединице, установе и органи). Међутим, оно је задатак свих јединица и команди састава који изводи мировну операцију, а посредно и целокупне обавештајно-безбедносне структуре земље која даје снаге за мировну операцију јер је

за време извођења мировне операције то један од најважнијих задатака у обезбеђењу мира и стабилности у региону, па и у свету. Обавештајно обезбеђење мировне операције обухвата планирање и организовање, прикупљање и обраду обавештајних података, процену непријатеља, односно снага у сукобу, и извештавање и обавештавање.

На основу информација и података добијених од УН, штаба мировне операције, националне врховне команде, обавештајних органа јединица страних земаља које учествују у мировној операцији и извештаја, информација и података добијених од сопствених обавештајно-извиђачких органа и јединица, израђује се прилог директиви (заповести) за обавештајно обезбеђење, са планом извиђања и коришћења сопствених специјализованих јединица и органа, других снага и средстава за прикупљање података, наређења за организацију обавештајног обезбеђења и разна наређења и заповести за извиђање и прикупљање података о непријатељу на друге начине и ангажовањем других снага и средстава. Упутно је, на основу искустава из организације рада на командним местима снага УН и НАТО-а у Хрватској, Босни и на Косову и Метохији, и пожељно да се у оквиру размештаја обавештајног одсека (одељења, елементи, хелије) одреди рестриктивни део (национални обавештајни простор), у који ће имати приступ само најужи део националне команде јединице која учествује у мировној операцији. Други део простора, додељен обавештајном одсеку (одељење, елемент, хелија) требало би да буде отворен за посете. У том делу би се примали страни војни представници или обавештајни органи страних армија приликом доласка на састанке у вези с разменом искустава, информација и података или због захтева за уступање одређених података.⁴ При томе је изузетно важно да се задржи контрола над отицањем података, јер се стално мора узимати у обзир чињеница да, и поред заједничког циља током извођења мировне операције, свака страна жели да продре у тајне друге стране из различитих побуда. Пример из рада одреда ЈНА на Сенију, то веома добро илуструје: „Обавештајно и безбедносно обезбеђење Одред је предузимао сопственим снагама и средствима, развио је проширену зону обавештајне одговорности и крајњим напорима је обезбеђивао неопходне информације за своје потребе, те је био изложен перманентним притисцима од стране припадника разних обавештајних служби које су биле уграђене у УНЕФ, које су грубо инсистирале да се открије метод рада Одред приликом прикупљања података у захвату демаркационе линије. Ови проблеми су били предмет учестале расправе команде Одред са командом УНЕФ-а. Команда Одред је непрекидно инсистирала да се у Њујорк шаљу веродостојни подаци о за-

⁴ Британска искуства у вези с тим видети у: Мајкл Роуз, *Мисија у Босни*, „Тетра ГМ“, Београд, 2002, као и: Пјер-Анри Бинел, *Ратни злочини НАТО-а*, „Гутенбергова галксија“, Београд, 2002.

раћеним странама, али је команда УНЕФ-а прилагођавала информације под притиском цивилне администрације која је била под америчким утицајем“.⁵ Сличан проблем, описан на сличан начин, може се наћи и код других аутора који пишу о обавештајном обезбеђењу мировне операције (Мајкл Роуз, Пјер-Анри Бинел, Сатиш Намбијар, Луис Мекензи, Пјер Брикмон, и други). Дакле, обавештајно обезбеђење мировне операције мора веома обазриво да се спроводи, али обазривост не сме да умањује ефикасност и резултате мировне операције. То се постиже стриктним придржавањем прописа, правила и наређења о реализацији задатака и чувању тајних података од злоупотребе неовлашћених и неодговорних лица.

Закључак

Мировна операција може успешно да се реализује ако се, између осталог, располаже свим или највећим могућим бројем релевантних обавештајних података и информација о странама у сукобу, становништву и територији захваћеној сукобима, као и осталим подацима значајним за успех планираних активности. Њој може да претходи посебно планирана обавештајна операција, или да се са њом паралелно одвија.

У току извођења мировне операције, на основу расположивих и новоприкупљених обавештајних података и информација, спроводи се стално обавештајно обезбеђење дејстава, јер се без тога не би могло замислити успешно обављање предузетих активности.

Мировна операција се изводи по етапама, које произилазе једна из друге, али њихово трајање није ограничено: зависи од успеха у претходној етапи и политичке одлуке да се пређе на следећу етапу операције.

Организује се на стратегијском нивоу и за њену успешну реализацију, с обавештајног гледишта, неопходно је максимално ангажовање најквалитетнијег обавештајног кадра и специјалних јединица, који треба да се ангажују током припреме, организовања и реализације сваке њене етапе.

Приликом обавештајног обезбеђења мировне операције, пожељно је да се изводе две операције: обавештајна операција, која претходи мировној операцији и чије се извођење наставља и током реализације мировне операције, све док она траје, и мировна операција у ужем смислу, у оквиру које се спроводи обавештајно обезбеђење операције, уз једновремено извођење раније започете обавештајне операције. На почетку извођења мировне операције обавештајна операција може да постане њен саставни део, са специфичним задацима из области обавештајног деловања.

⁵ Радован Милетић, *исто*, стр. 75.

Литература:

1. Милан В. Петковић, *Српски обавештајци*, „Гутембергова галаксија“, Београд, 2003.
2. Jacques Baud, *Encyclopedie du renseignement et des services secrets*, Lavauzelle, Paris, 1998.
3. Maritime Cooperative Operations Seminar, Taranto, June 23–27. 1997, pp. 1–7.
4. Слободан Јоксимовић, *Војне операције оружаних снага САД у сукобу ниског интензитета*, Генералштаб ВЈ, 2. управа, Београд, 1996.
5. Живојин Мишић, *Стратегија*, ВИНЦ, Београд, 1993.
6. Коста Дугу, *Стратегија сукоба ниског интензитета и безбедност СФРЈ*, ЦВШ, Београд, 1990.
7. *Војна енциклопедија*, 2. издање, томови 1–10, Редакција војне енциклопедије, Београд, 1970–1975.
8. *German Antiguerilla Operations in the Balkans (1941–1945)*, United States Army, Historical Division, CMH Publication 104–108.